

Rudolf Steiner - Co chtělo Goetheanum a oč usiluje anthroposofie?

Basilej 9.dubna 1923

(Přeložil Ferdinand Hudeček)

Obsah: *Původ jména „Goetheanum“ – anthroposofie jako poznávání duchovního světa – svět snů a bdění v přirovnání pro způsob poznání – síla vzpomínání – vnitřní práce v myšlení a představách – vstup do éterného světa – mlčení lidské duše – řeč duchového světa – láska jako síla prohlubující poznání – dospění k nazírání pravého Já – anthroposofie jako výraz Goethova světového názoru – Goetheanum jako vnější obal anthroposofie*

Vážení přítomní!

Hrozný katastrofální požár poslední silvestrovské noci, který zničil Goetheanum, jež mnohým, kdož je měli rádi zůstane v tak bolestné paměti, necht' je podnětem, abych dnešní úvahu o anthroposofickém poznávání světa a způsobu nazírání na svět navázal na toto Goetheanum. Ovšem jen navázal. Úvaha sama, kterou si dovolím zde před Vámi rozvinout, nemá se však svým rázem nikterak podstatně lišit od oněch úvah, které jsem pronášel již mnoho let zde v Basileji také v tomto sále.

Právě u příležitosti tohoto strašného požáru se opět ukázalo, jak dobrodružné představy se ve světě pojí ke všemu, co se zamýšlelo tímto Goetheanem v Dornachu a co se v něm mělo dít. Mluví se o nejstrašnější pověře, která se tam prý rozšiřuje. Mluví se o tom, že se tam prý pěstuje všelicos proti náboženství, ba dokonce o všelijakém spiritistickém citování duchů, o mlhavém mysticismu, jemuž se tam prý lidé oddávají a podobně.

Proti tomu všemu chtěl bych dnes alespoň v obrysech zodpovědět otázku: Oč usiluje ona anthroposofie, již bylo věnováno Goetheanum?

Již jméno Goetheanum bylo příčinou pohoršení mnoha lidí. Přitom neuvažovali, z jakých hlubších základů vzešlo toto pojmenování a kterak souvisí s tím, co se tam pěstuje jakožto anthroposofie. Mně samému, vážení přítomní, vyrostla tato anthroposofie životně z toho, že se vlastně dnes již déle než po čtyři desetiletí věnuji Goethovu světovému názoru a celému Goethovu působení. Ovšem, podnět, z něhož právě byla dornašská budova nazvána Goetheanem, nikdy nepostihneme, díváme-li se na Goethův světový názor a Goethovo působení tím způsobem, že ulpíváme bezprostředně na slovech Goethova díla - a že se pak pokoušíme jaksí logicky odvodit, co by se smělo označit za goethovské. Chtěl bych to naznačit spíš tak, že existuje logika myšlení a logika života. Do Goetha se lze zahloubat nejen logikou myšlení, nýbrž tak, že člověk pojímá Goethovy podněty plně popudů opravdu životně. Potom se lze pokusit o to, aby člověk z nich získal vše, co lze získat, když přece již od smrti Goethovy prošel lidský vývoj tolika desetiletími. A takový člověk pak uvěří, že z živých podnětů goetheanismu - smím-li použít tohoto výrazu - logikou života povstala právě anthroposofie, že vznikla prožíváním toho, co v Goethovi je, a tím, že skromně v sobě dává vyrůstat tomu, co Goethe přináší. A přitom je zcela lhostejno, jak takový člověk smýšlí jinak o hodnotě pravd anthroposofie.

Z počátku zvali toto Goetheanum Janovou stavbou, a to ti přátelé anthroposofického světového názoru, kteří před více než deseti lety dali podnět k jejímu postavení. Při tomto jménu se nemyslí na evangelistu Jana, nýbrž budova byla pojmenována - ne mnou, nýbrž druhými - dle Jana Thomasia, jedné z postav v mých mysterijních dramatech. A to proto, že původně mělo být toto Goetheanum věnováno scénickému provádění těchto mystérií - vedle pěstování ostatního anthroposofického světového názoru. Samozřejmě jméno Janova stavba by bylo mohlo vést k nedorozumění, že to totiž je ohlas jména pisatele Janova evangelia.

Proto jsem často říkal, a myslím, že i na tomto místě během oněch let, kdy se stavělo Goetheanum: že pro mne, který jsem svůj světový názor vyvozoval živým způsobem z Goetha, je tato stavba Goetheanum. A potom byla tato stavba přáteli anthroposofické věci pojmenována tímto jménem také oficiálně. Vždycky jsem na to pohlížel jako na výraz vděčnosti za vše, co lze z Goetha získat, jako na projev úcty k osobnosti Goethově, která převyšuje vše dosavadní. Ne že bych tvrdil, že se snad v dornašském Goetheanu mělo pěstovat nejlepším nebo nejkrásnějším způsobem, co je bezprostředně obsaženo v Goethovi - nýbrž protože se anthroposofický světový názor cítí za svůj vznik co nejloubežji zavázán všemu, co Goethem vešlo do světa. Přijmeme-li jméno Goetheanum tak, že vzešlo z projevu úcty, že vzešlo z projevu vděčnosti, tu se snad nad ním nikdo nepohorší. Lze konečně pochopit, že obě ony do sebe zaklíněné kupolovité stavby, ony nezvyklé tvary venku i uvnitř a to vše, působilo zprvu divným dojmem na někoho, kdo přišel ke stavbě na dornašském kopci, aniž znal anthroposofický světový názor. Avšak tato stavba vyplynula s vnitřní uměleckou důsledností z toho, co anthroposofický světový názor má být. Proto budu moci nejlépe navázat na to, co bylo úmyslem budovy, zkusím-li dnes zodpovědět otázku: oč usiluje anthroposofie? poněkud jiným způsobem, než jsem to zde dělal po mnoho let. Anthroposofie chce především být poznáváním duchovního světa, a to takovým, že se může směle postavit po bok dnešní velkolepé přírodní vědě. Této přírodní vědě chce se postavit po bok jak vědeckou svědomitostí, tak tím, že ten, kdo chce anthroposofii nejen vážně do své mysli **přijmout**, nýbrž ji **vybudovat**, musí především projít všemi přísnými a vážnými metodami, kterých dnes užívá přírodní věda.

Tím vším chce být anthroposofie plným opakem toho, co – jak jsem Vám ukázal – o ní soudí svět. A úsudky, které jsem uvedl jen částečně, mohou vlastně vyvolat jen úžas nad tím, jak se mohou ve veřejnosti zakořenit o nějaké věci ideje, které jsou pravým opakem toho, co se vlastně ve skutečnosti touto věcí zamýšlí. Neboť bychom mohli přímo říci: vším tím, co jsem uvedl jakožto mínění světa, anthroposofie právě **není**, nýbrž chce být vážným poznáváním duchovního světa. Víte však sami, vážení přítomní, že se dnes pohlíží pohrdavě nebo aspoň pochybovačně na všechno, co chce být jakkoliv poznáním duchovního světa. Vědeckou výchovou, které se dostává lidstvu po tři či čtyři století, se došlo v 19. a na začátku 20. století poznenáhlu k názoru: "Dnešními přísnými přírodovědeckými metodami lze poznávat vše, co se podává smyslům v okolí člověka, a co z tohoto smyslového pozorování může udělat lidský rozum na základě pokusných a pozorovacích metod." Naproti tomu se odmítá poznání duchovna právě tam, kde se lidé domnívají, že stojí na půdě nejpřísnějšího přírodovědeckého světového názoru. A při tom říkají, ať už s jistou povýšeností nebo malomyslností, že právě vůči duchovnu jsou poznání člověka dány určité meze, vůči duchu že jest člověk odkázán jen na představy víry.

To právě působí vážný vnitřní duševní rozpor u leckoho, komu se dostává výchovy dnešní všeobecnou popularizací přírodní vědy. Představy víry jsou dědictvím starých dob. Dnešní člověk již neví, že tyto představy víry odpovídají zároveň představám poznání, jichž si vydobylo lidstvo na dřívějších stupních a že zůstaly v tradici, v podání. Když je člověk

přijímá čistě jako představy víry, dostává se duše do rozporu se vším, co čeho se vpravuje, přijímá-li, čeho se dnes pro lidstvo i pro praktický život vydobylo tak přísným způsobem přírodovědeckou metodou.

To, čeho se takto vydobývá, není opravdu něco, co bychom mohli nazvat majetkem malé skupiny vzdělaných lidí, nýbrž tento zvláštní ráz myšlení, který vychází z přírodní vědy, vnikl již do našeho základního vyučování. A řekli bychom: stále dál a dále, až do nejvzdálenějších, nejprimitivnějších lidských osad, všude se rozšiřuje, i když ne přírodní věda, tedy přece právě ono duševní rozpoložení, které vychází z přírodních věd. Důsledek toho je, že leckdo sice neví, že touží, celou duší touží po tom, aby se dopracoval takových představ o duchovnu jako o smyslovém světě – že však přece tím dnes dochází u leckoho k duševnímu rozpolcení, pro které se cítí s tím či oním v životě nespokojen. Pociťujeme určitý vnitřní neklid a nejistotu. Nevíme, kterak se máme se svými představami, se svými pocity postavit do života. Připisujeme to mnohým věcem; avšak skutečná příčina spočívá v tom, co jsme právě řekli.

Lidé si dnes vlastně žádají představ o duchovním světě, které pocházejí ze skutečného poznání, ne z víry. **O takové představy usiluje anthroposofie.** Při tom se však musí zajisté uplatňovat zcela jiný pojem poznání, než na jaký jsme si dnes zvykli. A mám-li charakterizovat, chtěl bych tak učinit jaksi přirovnáním, které však má být více než pouhým přirovnáním, něčím, co má přímo uvést do způsobu, kterak anthroposofie usiluje o poznání nadsmyslového duchovna.

Podívejme se nejprve na onen podivný svět, který každý zná jako jakousi druhou stranu lidského života, lidského vědomí, podívejme se na svět snů. Každý si může představit v duši pestré, rozmanité, barvitě obrazy, které se mu vynořují z temných hlubin spánku. Pohlížíme-li z bdělého stavu na sny, shledáváme, že jaksi souvisí s tím, čím je člověk v bdělém stavu a co si představuje. I když někdy působí jako prorocké sny, což vůbec nechceme popírat, přece souvisí tyto sny s tím, co člověk zažil. Jenže tu spolupůsobí – řekl bych – přirozeně utvářející fantazie nejvýstřednějším způsobem, aby přetvořila, co člověk prožívá. Jindy souvisí takové sny s lidskými tělesnými stavy; dýchací potíže, zrychlený tep srdce, poruchy v organismu se ve snu prožívají symbolicky nejrozmanitějším způsobem.

Představme si, jen abychom vypracovali myšlenku, která je zde nutná, že by člověk žil v tomto světě snů; že by neměl jiného světa. Člověk by nebyl schopen dostat se vůbec z tohoto světa snů – považoval by jej za svou skutečnost. Kdyby nějakými vnějšími silami probíhal lidský život stejně tak, jako probíhá nyní, kdyby tento lidský život probíhal přesně tak, že bychom procházeli městy, vykonávali svoji práci, avšak nepohlíželi bychom na tuto práci vědomě, nýbrž bychom stále jen snili, tu bychom jakožto lidé považovali svět snů za jedinou skutečnost, právě tak jako snící člověk má svůj rozmanitě vybavený svět snů v okamžiku snění za svoji skutečnost.

Probudíme-li se, pak můžeme ze stanoviska bdění právě na základě způsobu, kterým se pak stavíme k svému okolnímu světu, teprve dospět k úsudku o hodnotě a významu snu pro skutečnost. Dokud setrváváme ve snu, nikdy nenabudeme takového úsudku o významu snu pro skutečnost. Do jaké míry souvisí sen se životními ohlasy, do jaké míry souvisí s tělesnými stavy, lze posoudit jedině ze stanoviska bdění. Musíme nejprve procitnout, abychom došli k úsudku o snu.

Ale člověk žije také ve své vůli, neboť vůle se především zapojuje při procitání do dějů vnějšího smyslového světa; vůle žije teď jen v obrazech, které mu tento smyslový svět sděluje pro jeho duši.

Nemáme žádného jiného úsudku o skutečnosti, než když se vcitujeme do smyslového světa, když se cítíme spojeni s tímto smyslovým světem. A z tohoto hlediska – řekl bych – když jsme zapojeni svou celou duševní bytostí prostřednictvím těla do smyslového světa – z tohoto hlediska posuzujeme tento smyslový svět především jako skutečnost, a to, co nám předstírá sen, jako něco, co k této skutečnosti nepatří.

Jednou se však každému člověku vynoří otázka, zejména uváží-li všechno, co mu dávají obrazy vnější smyslové skutečnosti: Jak se má to, co sám ve svém nitru prožívá jakožto duševně-duchovní zážitky, k proměnám a proměnnosti tohoto vnějšího smyslového světa?

Velké otázky života se vynořují, srovnává-li člověk, co zří ve vnějším smyslovém světě, a co cítí vystupovat z hlubin svého lidství jakožto svou vlastní bytost ve svém myšlení, ve svém citění a pociťování, a ve svém chtění. Jsou to ony velké otázky života, jež lze shrnout asi takto: jakou skutečnou hodnotu má duševno? což se pak rozšiřuje ve velkou otázku nesmrtelnosti duše; dále otázka po lidské svobodě a množství jiných otázek. Neboť člověk brzy cítí, jak zcela jiný je zážitek, dívá-li se navenek a přijímá-li smyslové dojmy, a dívá-li se do nitra a má své duševní zážitky. A tu se přece z takových skutečností musí vynořit otázka: Je snad možné podobným způsobem, jakýmsi druhým procitnutím, vyšším procitnutím, dosáhnout objasnění o smyslové skutečnosti samé též z vyššího hlediska, - tak jako dostáváme ze smyslové skutečnosti, procitneme-li ráno přirozeným způsobem, úsudek o světě snů?

Jsme-li přesvědčeni, že lze posuzovat obrazy snu co do jejich hodnoty pro skutečnost jen ze stanoviska bdění, pak musíme usilovat o stanovisko, které opět může něco vypovídat o tom, jaká je hodnota smyslové zkušenosti samé pro skutečnost, pro vyšší skutečnost.

A tak vede velká otázka po duchovém poznání k tomuto: Můžeme snad ze svého všedního bdělého vědomí procitnout ještě jednou ve vyšším smyslu? Dostává se nám takovýmto druhým procitnutím takového poznání o smyslovém světě, jakého se nám dostává ze smyslového světa o snu?

Teď již můžeme cítit, jak vlastně sen působí a podrobnější rozbor nám o tom dá jistotu. Sníme-li, cítíme jaksi, že celý náš duševní život je uchvacován neurčitými silami. V okamžiku, kdy člověk procitá, pociťuje, že nyní jaksi ovládá své fyzické tělo. Cítí, že výstřední představy snu jsou fyzickým tělem disciplinovány. A také cítí, že tyto představy snu jsou proto výstřední, že při procitání nebo usínání nastává okamžik, kdy plně neovládáme fyzické tělo. A teď je otázka: můžeme vědomou duševní činností dosáhnout vyššího, druhého probuzení stejným způsobem, jakým se pomocí sil našeho organismu sami vyrváváme ze snu a vůbec ze spánku k smyslovému bdění?

Tím, že zodpovíme tuto otázku, což jest možno jedině tehdy, zkusíme-li – abych tak řekl – ve vyšším smyslu, zda duše najde v sobě síly k takovému vyššímu procitnutí, jedině tím lze jinak utvářet podobu pojmu poznání, nežli na jakou jsme dnes zvyklí a jejímž důsledkem vzhledem k duchovnímu světu je, jak víte, „Ignorabimus“, „Nikdy nepoznáme“.

A tu se musíme nejprve obrátit – a takto postupuje antroposofie – k oněm duševním silám, které již máme, a zeptat se: Lze z těchto duševních sil vyvinout něco vyššího, něco silnějšího, tak jako je bdělý duševní život silnější než život snový? Řekneme si, že i tento bdělý duševní život dospělého člověka se postupně vyvinul ze snivého duševního života, který jsme měli na počátku našeho duševního života jako zcela malé děti. Kdybychom byli zůstali stát na onom stupni duševního života, který jsme měli asi v prvních třech letech svého duševního, svého pozemského života, jevil by se nám svět v jakési snové podobě. Z této snové podoby jsme vyrostli.

To nám může dodat odvahy, abychom vyhledali nejdříve jisté duševní síly, které jest třeba vyvíjet ještě dále, než jak se vyvinuly od raného dětství. A kdo k takové otázce přistupuje vážně, obrátí nejprve svou pozornost na duševní sílu, o níž připouštějí i význačnější současní filozofičtí duchové již z čistě filosofických úvah, že poukazuje na duchovní účast člověka, víceméně na těle nezávislou. To je naše *síla vzpomínání*, to, co žije v naší paměti.

Zpřítomněme si, co žije v naší obyčejné paměti. Tato paměť není z počátku samozřejmě takovou silou, aby pronikla do nadmyslových světů. Především víme také o této paměti, že je úplně v pořádku jen tehdy, projevujeme-li duševno v tělesnosti. Přesto však je zde cosi zvláštního. Ve vzpomínkách vyvstávají obrazy zážitků, které jsme měli snad již před desetiletími. Dle toho, jak je člověk organizován, vystupuje to, co jsme prodělali ve svém poměru k smyslovému světu a k obyčejnému člověku v rozmanitých obrazech, které vlastně mají velkou podobnost s obrazy snů a jsou jen ukázněnější.

A je-li naše paměť věrná, tu vystupuje dnes z duševních hlubin živé vědění o tom, co bylo před léty, co dnes již před námi nestojí ve smyslové skutečnosti. To je ovšem řečeno jen zcela populárně, avšak zprvu musíme vyjít z nějakého bezpečného stanoviska. A tak můžeme říci: Ve vzpomínce jsou nám dány představy, které vnitřně zobrazují něco, co však prozatím není zde.

A tak může zajisté vzniknout otázka, nejprve ovšem ještě neurčitá a která přirozeně nabude významu teprve, když ji dovedeme zodpovědět – uvidíme však, že ji lze zodpovědět - : Může si snad člověk vnitřní duchovně-duševní práci osvojit další duševní sílu, jakousi přeměnu síly vzpomínání, kterou nedospívá jen k představě toho, co zde již není, ale jednou zde bylo, nýbrž k představě o něčem, co vůbec není v pozemském životě ani na podkladě smyslových postřehů ani rozumových kombinací? Tuto otázku lze rozhodnout jen vážnou vnitřní duševní prací a tato duševní práce záleží v tom, že člověk to, pro co je v první řadě paměť uzpůsobena, představivost samu, počne – řekl bych – vnitřně vychovávat.

Kterak probíhají představy a jak se děje vytváření představ v obyčejném životě? Nuže, vnější věci působí na nás dojemem. Nejprve máme vjemy smyslové. Potom si z těchto smyslových vjemů učiníme své představy, které pak nosíme ve vzpomínce. A víme, že chceme-li si vybavit dle svých vzpomínek v představě něco, co před námi stálo před léty, do čeho jsme byli zapleteni, tu k tomu potřebujeme určitou sílu. Víme však také, že právě proto, aby člověk měl vnější svět věrně ve svých představách a aby do obrazů tohoto světa nevnášel nic fantastického, oddává se vnějšímu světu pasivně. A toto trpné oddávání, které je ještě k tomu podporováno nejrůznějšími pokusnými metodami, je též správné pro přírodní vědu. Avšak se životem představ můžeme počít ještě něco jiného. Můžeme se pokusit vnitřní aktivitou, vnitřní činností přijímat představy, necht' již obsahují cokoli; jenže musí mít obsah snadno přehledný, který nemůže působit sugestivně, - obsahy nesnadno přehledné, takové obsahy, které vyjímáme z hlubin duše, mohou snadno působit sugestivně. Pokusme se tedy

vnitřně činně zpracovávat takovýto jednoduchý obsah představ tak, že se oddáváme tomu obsahu svým celým duševním životem vždy znova a znova.

Techniku toho, jak se oddáváme aktivnímu životu představ, jsem blíže popsal ve svých knihách „Jak dosáhneme poznání vyšších světů?“ a ve své „Tajné vědě“; zde chci uvést jen základy. Oddáváme-li se tomuto obsahu vždy znova a znova, zcela nezávisle na tom, co navenek znamenají tyto představy, které vnitřně zpracováváme, na kterých vnitřně spočíváme, které vnitřně slučujeme, do kterých dáváme vplynout celému svému duševnímu životu, oddáváme-li se takto tomuto obsahu, tu poněkud pozorujeme, že v této vnitřní práci, v myšlení a představování se vyvíjí pozoruhodná životnost, životnost, kterou právě musíme nejprve poznat, abychom ji mohli posoudit. Poznáme-li ji, tu také začneme myslit asi takto: Řekneme si, že jako sílí sval, jímž pracujeme, právě tak mohutná síla myšlení našeho duševního života, když se neodáváme trpě dojmům vnějšího světa, nýbrž když vnitřně pracujeme, - když takto uvádíme svůj duševní život v představách zcela živě vždy znova a znova vnitřně do určitého rozpoložení.

Tímto způsobem dospějeme konečně k tomu, že nás opravdu myšlení, které se jinak vyjímá stínovitě i ve vzpomínkových obrazech, které se vyčerpává právě v obrazech pouze shlédnutých, naplňuje vnitřně avšak duchovně-duševně tak, jako se cítíme naplněni v životě svým dechem, svým krevním oběhem. Proudí tu – smím-li tak říci – životní síla do zaktivněného myšlení.

Ano, pravá anthroposofie jakožto duchovní poznání je něco, co spočívá na vnitřních intimních metodách duše, ne na nějakém citování duchů, nýbrž na tom, že duše sama obrací zaměření svých poznávacích sil, aby je tím přeměnila v něco jiného. A zesiluje-li člověk své myšlení takto stále víc a více, pak jednou dojde, třeba i po letech, ke zcela zvláštnímu vnitřnímu zážitku, zážitku, který lze vylicit takto: Vzpomínáme-li pouze na vnější předměty nebo na vnější děje, tu se noříme až do určité hloubky duševního života a z této hloubky pak musíme čerpat vzpomínky. Pracujeme-li však, jak jsem to líčil, živě na svém myšlení, tu dojdeme konečně tímto myslivým životem k tomu, že přesně víme, že se noříme hlouběji, než kam dosahuje síla vzpomínky.

Je to důležitý zážitek, dojdeme-li k tomu, že pohlížíme na vzpomínky do jisté míry jako na jakousi úroveň, až ke které se noříme při obyčejném vědomí, a z níž vynášíme vzpomínkové představy; a cítíme-li pak, že ještě hlouběji v duševním životě je jiná úroveň, k níž jsme nyní pronikli; úroveň, ze které můžeme nyní zesíleným myšlením čerpat představy, které nejsou tytéž, jímž jsme se prve oddávali, nýbrž které jsou nyní zcela jiné. A kdežto si dovedeme vzpomínkou představovat to, čeho již není avšak co jednou v lidském životě bylo, dovídáme se nyní jak čerpáním z této hlubší úrovně docházíme k představám o něčem, čeho jinak v životě nikdy nemáme.

Nyní jsme touto branou poznání vnikli do duchovního světa. A první zkušeností, která z toho vyplývá, je, že se nám dostává skutečného zpětného pohledu jako tablo na náš celý dosavadní pozemský život. Mohlo by se říci: jako v jediném okamžiku – to je řečeno sice poněkud radikálně, ale je tomu skoro tak – leží tu dosavadní pozemský život rozprostřen před vědomím v mohutných obrazech, protože čas je přímo proměněn v prostor. Ale tyto obrazy se liší přece od toho, co by se nám asi naskytlo, kdybychom se posadili a ve vzpomínce vyvolávali všechno, co je možno vyvolat z našeho pozemského života a co by se vybavovalo takřka jako nepřetržité představy našeho pozemského života až blízko k našemu zrození.

Tablo, které obdržíme tímto způsobem, liší se zcela podstatně od těchto představ. Představy v obyčejné vzpomínce, tedy vytvořené trpně, obsahují vůbec spíše to, jak na nás působí vnější svět. Ve vzpomínce prožíváme asi, jak jsme se s kým setkali, jak na nás někdo působil, jak nám někdo prokázal přátelství; nebo žijeme v tom, jak na nás působila nějaká přírodní událost, jaký dojem na nás učinila, co jsme jako utrpení nebo radost prožili touto přírodní událostí anebo vlivem některého člověka atd.

Co máme v tablu, jež jsem vylíčil, kterého dosáhneme zmohutněným, zesíleným myšlením, jest toto: spatřujeme sebe samy, jak jsme se blížili k jinému člověku svým temperamentem, svou povahou, tím, co žilo v nás samých jako touha, jako láska. Kdežto pouhá vzpomínka dává člověku to, co k němu přistupuje z vnějška, dává nám toto vzpomínkové tablo spíše to, čím jsme sami přispěli k zážitku, co vyšlo z nás samých. A máme-li při obyčejné vzpomínce třeba vzhledem k přírodní události v sobě utrpení nebo radosti, jak je tato událost přinesla, tedy jak na nás působil vnější svět, máme ve vzpomínkovém tablu spíše – řekněme – touhu, přiblížit se oné krajině na zemi, v níž jsme měli tento zážitek. V tomto vzpomínkovém tablu prožíváme, co jsme sami k tomu přičinili. Zkrátka – řekl bych – je tento celkový dojem, který máme ze svého života, odvrácen od zevnějška a je v něm obsaženo všechno to, co bylo vlastní činností v životě. Skutečně se vidíme jako druhého člověka. Máme-li toto vzpomínkové tablo, nemáme mnoho dojmu o svém hmotném prostorovém těle; ale cítíme sebe ve všem tom, co jsme sami učinili k uskutečnění zážitku a zároveň cítíme, jak to všechno, čím jsme k zážitku přispěli, jest jaksi éterně proudícím světem. Zároveň s tímto éterně proudícím světem, obsahujícím v mocných obrazech jako v proudící řece vlastní život, poznáváme, jak tento éterně probíhající svět vlastního bytí souvisí s všeobecným éterným světem. Stojíme-li jako fyzický člověk se svými fyzickými smysly v zevním světě, cítíme se uzavřeni ve své kůži. Jiné věci cítíme jako vnější věci. Cítíme přísný protiklad mezi subjektem a objektem, mám-li se vyjádřit filosoficky. Tak tomu není, vstoupíme-li v zesílené myšlení, ve fluktuující, vlnivě proměnlivý svět – řekl bych – druhého člověka, časového člověka proti fyzickému tělesnému člověku prostorovému.

Možno skutečně mluvit o těle časovém, neboť celý tento až dosud strávený pozemský život pociťujeme jakoby naráz, a cítíme, že se pohybuje ve všeobecném, jemu rovném světě. Dostává smysl, řekneme-li: k tvrdému, hustému světu fyzickému přistupuje svět jemnější, v němž jsme své žití strávili proudícím tokem, svět éterný. Poznáváme teprve nyní, co jest éterný svět a čím jsme sami v tomto éterném světě jako druhý člověk, jakožto druhá lidská bytost. Avšak tím jsme pokročili teprve na první stupeň nadsmyslově-duchovního.

Jaksi přímým nazíráním a jen proto, že se sami cítíme jakožto duchovně-duševní bytost v duchovně-duševním světě, víme, že celý svět je vlnivě protkáván duchovně-duševní bytostností, kterou máme sami v sobě. Ale dosud nevíme více. A především nevíme nic o jiném duchovně-duševním světě než je ten, který nás jakožto pozemské lidi spojuje s okolním světem, který je právě také éterný.

Avšak můžeme nyní jít dále. Jestliže jsme dosáhli této schopnosti, že prožíváme sebe v éteru a éterový svět se sebou, můžeme postoupit výš k jinému způsobu pěstění duševních sil.

Spočívá v tom, že – řekl bych – přivodíme v duši postup opačný tomu, co bylo charakterizováno zprvu. Nejdříve jsme se pokusili učinit myšlení vnitřně velmi aktivním, velmi živým, takže místo trpného myšlení máme v sobě vnitřně čilé a vlnivě se protkávající, proudící síly. Nyní se musíme pokusit, abychom to, co jsme do duše vsadili jako myšlenky,

jako myšlenky volně se v této duši vznášející, opět potlačili stejným volným rozhodnutím a stejnou silou vůle.

Vše co Vám líčím, musí se při duševních cvičeních, k nimž směřuji, vykonávat tak, jak matematik řeší svoje problémy. Takže člověk to vše provádí s plnou rozvahou a není v tom žádná nepravá mystika, žádné snění nebo dokonce sugesce a podobně. S tímtež, řekl bych, střízlivým chladem – neboť vroucnost a nadšení se dostaví tím, co potom člověk vidí, ne metodou – s toutéž střízlivou chladností, s níž řešíme geometrické problémy, musíme provádět svá cvičení v duši. Přesto se však něco projeví. Dosáhneme-li tohoto zesíleného myšlení při představách, jichž se nám dostane, zejména při představách dosavadního života, které nás mohou zcela vyplnit, chceme-li na nich spočinout, pak se jich těžko zbavujeme. Avšak musíme v sobě vyvinout takovou sílu, abychom právě tak opět potlačili tyto představy, jako je dovedeme svou vlastní činností vyvolávat. Jinými slovy: musíme získat schopnost vyloučit z vědomí veškeré představování, veškeré myšlení, když jsme je byli roznítili v nejvyšší čilosti. Již vyhlazovat pouhé běžné představy je velmi těžké; ale je to poměrně snadné proti tomu, máme-li vyhladit takové představy, které jsme napřed vsadili do svého vědomí zvýšenou aktivitou. Proto také znamená toto vyhlazení něco docela jiného. A dospějeme-li, opět dlouhým cvičením – možno však je provádět obojí současně, takže se též současně dostaví obě schopnosti – dospějeme-li k tomu, že se nám po dlouhých cvičeních daří silné aktivní myšlenkové pochody právě tak do vědomí přivádět jako je opět vyhlazovat, tu dosahuje duše něčeho, co bych nazval – pro tyto věci musíme mít přec výrazy – ***vnitřním mlčením lidské duše.***

Toto vnitřní mlčení právě vůbec neznáme ve vědomí obyčejného života. První, čeho potřebuje duchovní badatel, který chce jít anthroposofickou cestou opravdu jako badatel, je zesílený život představování, zesílený život myšlení, čímž dospívá naznačeným způsobem k sebepoznání. Za druhé si musí vytvořit úplně prázdné vědomí, čímž jest umlčováno všechno, co jinak je v duši jako myšlení, cítění a vůle. Umlčováno však teprve tehdy, když tato duševní činnost byla před tím vystupňována na nejvyšší míru. Pak je toto mlčení duše něčím zcela zvláštním. A toto mlčení duše, které představuje jaksi druhý stupeň duchovního poznání, mohu vylíčit asi takto.

Mysleme si, že jsme ve velikém městě, kde je strašlivý shon. Jsme tímto shonem zcela omámeni. Vycházíme ven z tohoto města, vzdalujeme se. Když jsme tak šli nějakou chvíli, slyšíme za sebou ještě hluk, slyšíme pískání a dunění, ale již je trochu tišeji. A čím dál jdeme, tím je ticho větší. Vzkročíme-li konečně v ticho lesa, může kolem nás nastat klid. Prodělali jsme celou cestu od zběsilého hluku až k vnějšímu klidu. Ale mohu teď jít dále. Ve vnější skutečnosti to sice nenastane, ale pojem se stane zcela reálným, dojdeme-li k tomu, co jsem právě označil jako mlčení duše.

Rád bych použil zcela všedního přirovnání: můžeme mít určité jmění a vydávat z něho stále víc a více. Máme potom stále méně a nakonec nemáme nic. Naše jmění se rovná nule. Lze však jít ještě dále, lze dělat dluhy. Potom máme méně než nic. To známe z matematiky. Máme méně než nic.

Tak tomu může být i s klidem, s mlčením. Lze jaksi z hluku světa přivodit úplné ticho, rovnající se nule. Potom to však může ještě klesat, může být tišeji než ticho, rovnající se nule, stále tišeji a tišeji, záporné ticho, záporný klid, více než klid. A tak je tomu, vyhladíme-li tento zesílený duševní život, staneme-li se v duši mlčenlivějšími nežli je pouhé, smím-li se tak vyjádřit, mlčení rovnající se nule. V duševním životě se vytvoří klid, směřující na opačnou

stranu, mlčení, které je víc než pouhé mlčení, jaké máme, když jsme v obyčejném vědomí klidni. A když jsme pronikli k tomuto mlčení, když duše cítí, že je jaksi vzdálena světa nejen tím, že svět je kolem duše tichý, nýbrž když duše cítí, že svět může být tichý jen tichem rovnajícím se nule; ale ty sama, duše, jsi v mlčenlivosti hlubší, nežli je mlčenlivost světa, - potom, když nastane toto, když nastane tato negativní mlčenlivost, potom začíná z druhé strany bytí promlouvat duchovní svět, skutečně promlouvat.

Jinak sami jakožto lidé přerušujeme klid světa slovy, která tvoříme ve vzduchu navenek. Vytvoříme-li v sobě tento klid, hlubší než klid rovnající se nule, toto mlčení, které je hlubší než pouhé mlčení, začíná k nám něco promlouvat z duchovního světa, avšak mluvou, které musíme teprve navykát. Mluvou, jež je naprosto nepodobna slovní řeči. Tato mluva se nám utváří tak, že se do ní postupně vžíváme, když používáme toho, co známe ze smyslového světa. To potřebujeme, abychom podle zážitků, které jsme měli s těmito smyslovými skutečnostmi, vylíčili zvláštní dojmy duchového světa.

Upozorním na několik podrobností. Dejme tomu, že jsme v tomto vnitřním mlčení duše prožili něco, co na nás činí tento dojem: z duchovních hlubin je něco zde, co na nás jaksi výbojně útočí, co na nás působí jistým vzrušujícím způsobem. Nejprve je to duchovní zážitek, víme, že se projevuje duchovno. Srovnáme nyní, co takto prožíváme, se zážitkem, který jsme měli ve smyslovém světě a z toho se dovídáme: zážitek, který máme, je přibližně takový, jaký máme ve smyslovém světě při působení žluté barvy. Právě tak, jako razíme slovo k vyjádření něčeho ve světě smyslů, tak používáme nyní žluté barvy, abychom vyjádřili tento zážitek ducha, nebo v jiném případě použijeme k vyjádření tónu. Jako užíváme řeči k vyjadřování o světě smyslů, tak mluvíme na základě smyslových kvalit, smyslových dojmů o tom, co přijímáme z duchovního světa duchovním způsobem v mlčení duše.

A tak líčíme duchovní svět. Tak jsem jej líčil ve své knize „Theosofie“ a ve své knize „Tajná věda“, jest jen nutno tomuto líčení správně rozumět. Nutno rozumět, že proti mlčení duše stojí nová řeč; zatím co máme zevní článkovanou řeč, abychom mluvili ze sebe navenek jakožto lidé, zaznívá nám z duchovního světa dovnitř něco, co musíme jaksi doložit názornými slovy, co však potom lze vidět jen s odpovídající tomu jemností, co lze potom přeložit do lidské řeči, použijeme-li slov utvořených právě ze smyslového vnímání.

A když zažijeme tímto způsobem zkušenosti mlčící duše, dospějeme nyní k poznání: Co jsi tu měl dříve, tento svět zesíleného myšlení, to je v podstatě jen obraz, obraz toho, co teprve nyní vidíš, pro co máš teprve nyní řeč, obraz, od něhož jsi vnikl do mlčení duše. Mlčením duše mluví teď k tobě duchovní svět. A nyní jsme s to také vymazat celé toto životní tablo, které jsme si napřed utvořili, které před nás éterně vykouzluje pozemský život, takže i vzhledem k vlastnímu životu, jak jej vedeme na zemi, vystupuje teď vnitřní mlčenlivost duše. Iluze onoho Já, které může žít jen fyzickým tělem, ta nyní přestává.

Kdo z teoretického nebo praktického sobectví lpí příliš silně na svém Já, nedojde k tomu, aby vytvořil toto mlčení duše proti vlastnímu životnímu tablu. Potíráme-li teoretický a praktický egoismus, ujasníme-li si, že máme toto Já především proto, že můžeme ve fyzickém životě používat svého těla, že nám tělo umožňuje říkat si Já, vystoupíme-li pak z tohoto tělesného pocíťování Já v to, co jsem líčil jako éterný svět, kde spoluproudíme se světem, kde svět je éterně jednotou s éternem vlastním, potom už dospějeme k tomu, že nelpíme více na tomto Já, a prožijeme potom to, čeho zobrazením je toto životní tablo, k němuž jsme se povznesli. Zažijeme své předzemské bytí, za něhož jsme byli v duchovém světě, než jsme skrze početí a zrození sestoupili do fyzického lidského těla. Anthroposofie nemluví o

nesmrtelnosti, o věčnosti lidské duše z filosofických spekulací, nýbrž mluví o tom, jak se nejprve zvláštním vývojem duševních sil propracováváme k nazírání na podstatu duše, než sestoupila na zemi.

Nyní se skutečně zjeví mlčící duši v bezprostředním nazírání duše, která dlí věčně v duchovém světě. Jako hledíme ve vzpomínce na to, co jsme zažili na zemi, jako se tu probouzí v představě minulost pozemského života, tak se probouzejí nyní, když jsme poznali řeč duchového světa v mlčící duši, jak jsem to líčil, tak se nyní probouzejí ony události, kterých v pozemském životě vůbec není, jimiž se člověk připravoval k tomuto pozemskému životu, dříve než do tohoto pozemského života sestoupil.

A nyní pohlížíme na to, čím jsme byli, než jsme sestoupili do pozemského života. Dokud jsme ještě pohlíželi na životní tablo, potud jsme věděli: provanut a protkán duchem jsem já sám, provanut a protkán duchem je svět; ale je to do jisté míry sice jemný éterný, avšak přece jen jakýsi přírodní duch, jež nalézáme ve světě, a jako který se sami prožíváme. Nyní však, když pohlížíme do předzemského bytí a když jsme se spojili s tím, co dávají otec a matka ve zrození, když toto vidíme, zříme jednotu mezi mravním světovým řádem a fyzickým světovým řádem. V tomto předzemském bytí spočívají všechny ony síly, které se pak vytvářejí v obrazech během fyzického pozemského života. Zde potom vidíme, jak duchovní síly vládou a tkají v lidském těle i během fyzického pozemského života. Obdivujeme se stavbě lidského mozku, kterak se pozvolna vytváří. Obracíme svoji pozornost k tomu, jak nevyvinutý byl tento mozek, když se dítě narodilo, jakým se stal v sedmém roce věku asi v době výměny zubů. Obracíme svůj pohled na vnitřní plastické utvářecí síly. Nezastavujeme se u neurčitého slova dědičnost.

Víme, že co dítě samo v prvních letech věku vypracovává na plastickém vytváření svého mozku a celého svého organismu, to je pozdější účinek, pozdější napodobení toho, co bylo prožito jakožto obsáhlé, vesmírné události v duchovním světě, kde jsme byli uprostřed duchovních bytostí právě tak, jako jsme na zemi uprostřed bytostí přírodních říší a lidí. A učíme se nyní poznávat, kterak duchovní svět působí do fyzického pozemského světa, jak jsou obsaženy pozdější účinky tohoto předzemského bytí ve všem, co nás v našem nitru organizuje; tu se poznáváme duševně-duchovně ve fyzicky-tělesné oblasti.

A v dalším průběhu musí k tomu, co jsem již vylíčil, přistoupit ještě něco třetího. Upozornil jsem již na to, že musíme nejprve přemoci iluzi Já, že musíme přemoci, co je obyčejným všedním teoretickým nebo praktickým sobectvím, že musíme uznat, že toto Já pozemského života je přec vázáno na fyzické tělo a ožívá především v pocíťování fyzického těla. Ve fyzickém pozemském životě je tu však již něco, co by, když to pojmenuji, mohlo snad někomu způsobit slabý noetický úděs, protože to obyčejně vůbec nepočítáme k poznávacím silám, protože počítat to k poznávacím silám pokládá snad leckdo za něco strašného. Přece to však musíme učinit. A že to musíme učinit, uzná každý, kdo vylíčeným způsobem dospěl nejprve k vnitřnímu zesílení v myšlení, potom k mlčení duše. ***Jako třetí musí přistoupit vyšší výcvik, intenzivnější výcvik toho, co je tu v obyčejném životě jako láska, láska k lidem, láska k přírodě, láska ke všem našim dílům, láska k našim činům;*** všechno to, co je zde už v obyčejném životě, lze podnitit právě tím, že odklidíme teoretický a praktický egoismus. Láska se musí stupňovat. A když se tato láska stupňuje, když se síla lásky, pohroužení v jiné, připojí k zesílenému myšlení a k mlčení duše, dojdeme k něčemu třetímu. Uchopujeme nyní svým poznáváním pravou podobu lidského Já, a to tím, že nepoznáváme pouze předzemské bytí, nýbrž že poznáváme, že umocněná síla lásky ještě více aktivuje ostatní již před tím vypěstované zesílené poznávací síly. Dospějeme nyní k přesnému

zážitku: Vše, čeho sis vydobyl, nemá již co činit s fyzickým tělem; prožíváš sebe sama mimo fyzické tělo, prožíváš svět tak, jak ho skrze fyzické tělo nemůžeš prožít. Prožíváš místo přírodních jevů duchové bytosti. Sebe sama prožíváš ne jako přírodní bytost mezi zrozením a smrtí, prožíváš se jakožto duchová bytost v předzemském bytí.

Když jsme si toto vydobyli a když se k tomu přidruží zvýšená, umocněná schopnost lásky, - možnost obětovat sebe v tom, co tu zříme, možnost oddávat se svým celým bytím zproštěným těla, - pak poznáváme co máme v bezprostřední přítomnosti nezávisle na fyzickém a také na éterném lidském těle. Dosáhneme bezprostředního nazírání toho, co v nás spočívá a co prochází branou smrti do bytí posmrtného, kdy opět vstupujeme do duchovního světa.

Tím, že člověk poznal, čím je bez své tělesnosti, tím poznává také, co existuje bez těla dále, když je fyzické tělo při smrti odloženo.

Vidíte, všechno směřuje k tomu, aby se dospělo k nazírání toho, co je věčného v lidské duši. Tím však dospějeme vůbec k nazírání pravého Já, onoho Já, které prochází zrozením a smrtí, které v těle - nelze říci přebývá, - nýbrž spočívá. Avšak současně poznáváme toto Já, jak se pohybuje, kterak je činné v duchovém světě v předzemském bytí. Poznáváme je tak, jako poznáváme člověka zde ve smyslově-fyzickém bytí smyslovým nazíráním. Jako člověk kráčí zde mezi věcmi přírody, mezi událostmi přírody, mezi jinými lidmi, tak poznáváme, kterak duše v předzemském bytí v duchovém světě - řekl bych - se pohybuje sem a tam. Poznáváme však též, kterak její pohybování, její chování zde je závislé na dřívějším pozemském životě. Řekl jsem, že poznáváme **jednotu mravnosti a přírodnosti**, poznáváme, jak člověk v předzemském bytí není pronikán jen duchovnem, nýbrž také mravními impulsy. Dokud máme před sebou pouze éterné životní tablo, můžeme pouze uznat, že celý svět je províván duchem. Teď však poznáváme, že naši duševně-duchovní bytost **propulzovaly již v předzemském bytí** ony mravní podněty, které se pak během fyzického života projevují v paměti, a vůbec v mravním založení. Poznáváme však též, jak v tomto mravně-fyzickém světě, který duše prožila v duchovnu, - fyzický svět ovšem jen v oněch obrazech, které září z fyzického bytí vzhůru do ducha, - kterak duše, kterak vlastní Já člověka žije v duchovním světě tak, jak to odpovídá předcházejícímu životu. Ano, když se oprostíme od iluze obyčejného pozemského Já, když dospějeme k duchovnímu nazírání, pak dospějeme také k tomu, abychom poznávali Já, jak již prošlo duchovým světem mezi smrtí a novým zrozením; jak se chovalo na základě svého předešlého pozemského života v tomto světě vyzbrojeném mravními impulsy; a jak to teď vnáší do tohoto pozemského života jakožto vnitřní osudové určení, které pak vidíme, jak se vyžívá v lidských sklonech, jak se vyžívá ve zvláštním zabarvení oné touhy, která nás pudí v pozemském životě k tomu či onomu.

To neomezuje svobodu. V určitých mezích je tu stejná svoboda, jakou máme, když jsme si postavili dům, že totiž máme na vybranou, buď jej obývat nebo neobývat. Budeme ho však obývat, protože jsme ho z jistých důvodů pro sebe postavili. Podobně zůstáváme svobodni, i když víme, že nás v našem fyzickém těle něco pudí, abychom se obrátili v životě tam nebo onam, anebo se zdržovali zde či onde. Na jedné straně můžeme na to pohlížet jako na osud, který jsme si utkali z dřívějších pozemských životů, ze světa, který obsahuje nejen zákony duchovní, který obsahuje také zákony mravní, jimiž jsme prošli, a které to, čím jsme byli v předešlém zemském životě pronikly určitými duchovnými impulsy a utvořily z toho náš osud pro náš pozemský život. Když se díváme způsobem vpředu vyličeným na to, co pochází z předešlého pozemského života, zpozorujeme právě tak, že je to to věčné v duši, co určovalo náš osud během smrti. Vnášíme to do světa tím, že jsme spojili se svým duševnem vše, co je

duševního, mravního, abychom to dále uvedli v soulad s požadavky mravního světa dle svého chování. A abychom pak zase sestoupili do nového pozemského života s konečným výsledkem, - abych tak řekl - toho, čím jsme byli v životě a toho, co z nás udělal duchovní svět mezi smrtí a novým zrozením.

Vidíte, jde tu skutečně o to, aby se nejdříve vypěstovaly jisté poznávací schopnosti, jimiž možno vzhlížet do duchovného světa.

Uvažte, vážení přítomní, není každý člověk svým založením matematik. Většině lidí je dokonce velmi zatěžko mít geometrické představy, které lze čerpat vlastně jen z fantazie. Vždyť v přírodě geometrie není dána bezprostředně, ale chápeme přírodu prostřednictvím geometrie. Nejprve však musíme tu geometrii vytvořit v sobě; a geometrií vytváříme útvary, které nás uvádějí do útvaru neživého světa. Se stejnou vnitřní přísností vytváříme vnitřní nazírání, když pěstujeme zesílené myšlení, mlčení duše, lásku, jež se stala poznávací silou. Jenže potom chápeme to, co je živé, to, co pociťuje, to, co má vědomí o sobě. Jako matematikou chápeme neživé, tak když postupujeme zcela podle matematického způsobu a přísně a exaktně vypěstujeme jakési zření, chápeme s plným porozuměním to, co je živé, to, co pociťuje, to, co má vědomí o sobě.

Smíme tedy říci: kdo vážně pěstuje anthroposofii, pěstuje ji tak, jako by byl nucen zodpovídat se nejpřísnějšímu matematikovi z toho, co dělá se svými poznávacími silami. Vypěstění matematických představ je, - možno-li říci - elementární anthroposofií. A když jsme se již naučili pěstovat pro neživý svět tuto schopnost matematiky samu ze sebe se tvořící, povzbuzuje nás to, abychom vypěstovali i nadále ony způsoby poznání, které vedou ke zření toho, co jsem Vám uvedl. Poznáváme svět v jiném obsahu, mrtvý svět, když jej poznáváme matematicky - matematika je elementární anthroposofií - ale poznáváme živý, pociťující, sebevědomý svět, dovedeme-li jej sledovat anthroposoficky s plným pochopením. Co tedy v anthroposofii vystupuje k poznání duchovního světa, nesmí se zaměřovat s tím, co se v obyčejném životě nazývá jasnozřením. Nazýváme-li to, co v anthroposofii vystupuje k poznání duchovního světa, jasnozřením - tohoto výrazu lze použít - potom musíme právě tak, jako mluvíme v matematice o exaktnosti, mluvit o exaktním jasnozření, o exaktní jasnovidnosti, naproti zmatené, mystické jasnovidnosti, na kterou se obvykle myslí, mluví-li se o jasnovidnosti.

Nu, snad máte o mém líčení dojem, že si řeknete: To je ale těžké. Ano, je to těžké, není to snadné! Proto též velmi mnozí lidé, kteří si chtějí učinit úsudek o tom, co se děje v Dornachu, pomíjejí poznání věci pro ně obtížné a posuzují ji podle triviálního zmateného jasnozření a podobně. A potom dochází ke všemu tomu, co jsem Vám řekl na začátku své přednášky. Avšak ona anthroposofie, o níž jde, je exaktním způsobem poznání, který však může každý přímo chápat svým zdravým lidským rozumem, tak jako můžeme porozumět obrazu, aniž musíme být malíři. Abychom dostali anthroposofii, k tomu je nutno být anthroposofickým badatelem, k namalování obrazu je nutno být malířem - ale všechno, co jsem líčil, můžeme uznat zdravým lidským rozumem, jen když si sami neklademe v cestu překážky.

K namalování obrazu je nutno být malířem. K posouzení obrazu je nutno nechat vládnout zdravou lidskou přirozenost. K vybudování anthroposofie je nutno být duchovním badatelem. K chápání anthroposofie musíme jen otevřít své zdravé, přírodovědeckými a podobnými předsudky nezkalené lidské nitro tomu, co pak vyplývá jako líčení, někdy ovšem lepší, někdy horší. Avšak anthroposofie je teprve v začátcích, a co jsem dnes vyličil, snad ani nedosti dobře, bude časem líčeno vždy lépe a lépe. A potom přijde čas, jak konečně přišel pro

všechno, co v lidstvu vystoupilo nového. Jak dlouho trvalo, než byl přijat Koperníkův světový názor! Nepřevrátil méně všechny dosud stávající pojmy. Dnes je samozřejmostí a učí se na školách. Co dnes lidé považují za výplod fantastiky, nesmyslu a snad bláznovství - tak tomu bylo i u Koperníkova světového názoru - to se potom stane samozřejmostí. Anthroposofie může čekat, až se stane samozřejmostí.

V dornašském Goetheanu měla se především pěstovat tato anthroposofie. Proto - uvádím to na konec - před více než deseti lety pojali přátelé naší věci plán a mně uložili provedení tohoto plánu - byl jsem jen vykonavatelem - postavit této anthroposofii stánek. Tímto stánkem se stalo právě Goetheanum.

Kdyby byla anthroposofie teoretickým světovým názorem nebo pouhou myšlenkovou reformou, co by se stalo v okamžiku, kdy by se vynořila myšlenka vybudovat anthroposofii domov? Bylo by se šlo k staviteli, který by postavil dům v antickém, renesančním nebo gotickém, anebo rokokovém nebo podobném slohu. Avšak anthroposofie není něčím, co působí pouze teoreticky, pouze jako vědecké poznání, anthroposofie přechází do celého člověka, obrací se na celého člověka. To zpozoruje anthroposofický badatel velmi brzy.

Hled'te, potřebujeme svoji hlavu, chceme-li přemýšlet o zevní přírodě, nebo chceme-li filozoficky hloubat, to už teprve. To, co zříme takovým způsobem, jak jsem Vám to líčil pro duchovní svět vzhledem k mlčící duši, to je něco, co se projevuje mnohem prchavěji. Potřebujeme duchapřítomnosti, abychom to rychle postřehli. Ale potřebujeme k tomu také **celého člověka**. Hlava nestačí. Celý lidský organismus se musí postavit do služeb ducha, aby vpravil do paměti, do vzpomínky, co zříme bez těla duchovně. K ilustraci uvedu osobní zkušenost, něco osobního.

Nemám například nikdy ve zvyku, připravovat si nějakou přednášku, jak se právě přednášky připravují, nýbrž mám ve zvyku, myšlenky, které jsou pro přednášku nutné, prožít právě duchovně, jako též musíme duchovně prožívat to, co chceme mít jakožto výsledky duchovního bádání. Avšak k tomu nepostačuje pouhé myšlení, do něhož se musí přece přenášet to, co jsme prožili v zesíleném myšlení a lidské duši, toto pouhé myšlení hlavou. Musíme se těsněji spojit s celým člověkem, chceme-li pak vyslovit, co prožíváme v říši ducha. Máme různé opěrné body, abychom to také opravdu přivedli do obyčejného vědomí, aby se dalo o tom mluvit. Mám ve zvyku, vlastně všechno to, co mě z duchovního světa vyplývá, vždy s tužkou v ruce napsat, formulovat, buď slovy nebo nějakými kresbami. Tím vzrostl počet mých zápisníků na kolik nákladních vozů. Nikdy však jsem se na ně znova nepodíval. Jsou zde; byly zde jen, aby spojily s celým člověkem to, co se v duchu vybádá, takže to je zachyceno jaksi ne pouze hlavou, aby se to dalo sdělit slovy, nýbrž prožito celým člověkem.

Anthroposofie uchopuje právě celého člověka. Tím se stává též ještě v jiném směru výrazem Goethova světového názoru. V první řadě je tímto výrazem, protože byla podnícena způsobem, jak Goethe pozoroval život rostlin, život zvířat v jeho metamorfózách, v jeho proměnách. V tomto Goethově způsobu nazírání se stává myšlenka tak živoucí, že potom zkoušíme zesílit ji tak, jak jsem to líčil. Avšak Goethe byl též onou osobností, která sklenula most od poznání k umění.

Ze svého uměleckého přesvědčení řekl Goethe tuto krásnou větu: „Umění je zjevením skrytých přírodních zákonů, které by se bez tohoto umění nikdy nezjevily.“ Jinými slovy: Goethe věděl, že ve skutečném poznání uchopujeme duchovní působení a dění, které pak

zasazujeme jako sémě do hmoty, ať už jako sochaři, hudebníci nebo malíři. Goethe věděl, kterak je fantazie jakýmsi libovolným promítáním toho, co v čisté podobě může člověk prožít svým duchem.

Takové poznání, jehož kořeny tkví tak v životě ducha jako anthroposofie, proudí samo sebou do uměleckého tvoření. Působí v uměleckém tvoření, když poznáváme člověka oním vyličeným způsobem, tak totiž, že vidíme působit předzemské síly do jeho pozemsko-tělesného bytí. Potom máme pocit: pouhými pojmy, pouhým rozumem člověka nezachytíš. V určitém bodě musíš své abstraktní pojmy převést do uměleckého nazírání, abys cítil: člověk je vytvořen přírodou jako umělecké dílo.

Samozřejmě lze se tomu snadno posmívat, neboť nic není dnes lidem hroznějšího, než když řekneme, že je třeba chápat věci umělecky, aby byly poznány. Ale nechť se řeční sebe déle, že člověk, má-li poznávat, má být logický a ne umělecký, - působí-li příroda sama umělecky, potom se jí právě logikou nepřiblížíme. Tu musíme přejít k uměleckému nazírání, abychom poznali vlastní tajemství přírody.

To mnil Goethe, když řekl: "Umění je zjevením skrytých přírodních zákonů, které by bez něho nebyly nikdy zjeveny. To také mnil Goethe, když po dlouhém toužení přibyl do Itálie a domníval se, že dosáhl svého uměleckého ideálu, a řekl: „Dívám-li se na tato umělecká díla, myslím, že Řekové při tvoření svých uměleckých děl si počínali dle stejných zákonů, podle nichž tvoří příroda a jimž jsem na stopě.“

Goethe je osobnost, která chce vždy převést do uměleckého díla, co by v rozpoložení duše bylo pouhým poznáváním. Protože anthroposofie smýšlí stejně, nemohl nikdo jít prostě k staviteli a říci: postav nám pro anthroposofii schránu - postavil by ji potom ve slohu renesančním nebo antickém anebo rokokovém atd. - nýbrž základem musel být zcela jiný názor a zcela jiné pojetí života i umění.

Často jsem srovnával tento základ trochu banálně se vzájemným vztahem skořápky a jádra u ořechu. Jádro, které pojídáme, se tvoří dle určitých tvarových zákonitostí, ale dle stejných zákonitostí také skořápka. Nemůžete si představit, že by skořápka byla přizpůsobena jádru zvenčí. Ze stejných tvarových zákonitostí vzniká jak skořápka, tak jádro. Tak musela být vnější viditelná stavba vytvořena ve svých tvarech, v tom, co bylo namalováno v kopolích, v tom, co se tam jinak postavilo plastického - dle stejných zákonů, jaksí jako skořápka toho, co v ní bylo zvěstováno slovem, uměním mluveným nebo zpívaným. Vztah této stavby k tomu, co se pěstovalo uvnitř, musel být stejný jako vztah skořápky k jádru. To se také skutečně podařilo a to nejen dle mého přesvědčení, nýbrž podle přesvědčení mnohých. Měli jsme eurytmická představení, představení umění, které zvláštním způsobem promlouvá pohybem; kde scénu tvoří lidé nebo skupiny v pohybu. A tyto pohyby nejsou pohyby taneční ani pohyby mimické, nýbrž to je opravdu viditelná mluva; vypěstovali jsme tu na jevišti Goetheana pohybové umění plné výrazu. Linie, v nichž se lidská duše vyžívala v eurytmickém umění, souznívaly krásně s liniemi architrávů, s liniemi hlavic, sloupů, s celou formou stavby, s malbami stavby. Co se pěstovalo uvnitř, i vnější obal, jedno byly. Když se mluvilo z podia, když se razilo do slov, co se poznalo duchovním nazíráním, a když to zaznívalo do hlediště, tu bylo to, co promlouvalo z podia, jádrem, tím, co žilo v nitru; umělecký tvar musel odpovídat jádru. Sloh stavby musel vzejít ve všech svých jednotlivostech z téhož podnětu, z těchže pramenů jako anthroposofie sama. Neboť anthroposofie není abstraktní teoretické poznání, nýbrž uchopování života, plného života. Stává se tedy sama sebou uměním. Splňuje, co řekl opět Goethe: „Kdo má vědu a umění, ten má též náboženství, kdo nemá jedno ani druhé,

necht' má náboženství.“ Řekl bych: Jakožto něco, co by shrnovalo vše, co žilo v tvarech a co se vůbec kdy snad mohlo v Goetheanu vyslovit nebo umělecky znázornit, mělo zde stát dřevěné sousoší, devět metrů vysoké, v němž byl znázorněn představitel lidstva jako Kristus, jehož pokouší Ahriman a Lucifer. Ne že by anthroposofie měla co dělat s nějakým sektářstvím. ***Anthroposofii je velmi vzdáleno vystupovat proti nějakému náboženskému přesvědčení nebo snad dokonce zakládat nové náboženství. Anthroposofie má však možnost ukázat, jak skutečné duchové poznávání směřuje také k vrcholu náboženského vývoje; směřuje k představiteli lidstva, ke Kristovi, ke Kristovi Bohu, který se ztělesnil v těle Ježíše Nazaretského; jak je v duchovním poznávání třeba obrazu, tohoto středu veškerého zemského vývoje, obrazu tajemství Golgoty. Anthroposofii se člověk zcela jistě dostane do náboženské nálady, náboženství však anthroposofie nezakládá.***

Co chtěla anthroposofie v Goetheanu dokázat umělecky, to právě mělo vzejít z týchž podnětů, z nichž vzchází také mluvené slovo, zpěv. A možno dokonce říci: Když člověk vystoupil na podium - říkám to ve vši skromnosti - tu tvary sloupů, celá forma vnitřní architektury, vnitřní plastiky a vnitřních maleb, to všechno jako by člověka napomínalo, aby ovládal svá slova tak, aby se skutečně přibližovala podstatě člověka. Bylo to jako neustálá výzva k řečníkovi, aby vkládal svá slova do této stavby důstojným způsobem. Tato stavba měla být tedy vnějším obalem anthroposofie, který zde pocházel zcela z ducha anthroposofie, avšak stál zde pro smyslový pohled. Nebylo tu nic symbolického, nic alegorického. Celá stavba byla tak utvořena ve své architektuře, ve své plastice, ve svých malbách, ve všem, co na ní bylo, že to, co bylo v duchovním zření živě uchopeno, se vyžívalo - ne tím, že se použilo rozumových symbolických tvarů - nýbrž že se vyžívalo v bezprostředním uměleckém pocíťování, v bezprostředním nazírání, co jsme měli z živoucích idejí, z pohyblivých vnitřních myšlenek o duchovním světě. V celé stavbě nebylo jediného symbolu, a říká-li se, že stavba měla cosi symbolického, tu se mluví právě tak, jako mluví ti, kdož hovoří o anthroposofii, aniž ji poznali.

A tak byla tato stavba pro oko tím, čím má být anthroposofie pro duši člověka. Anthroposofie má být tím uzpůsobením ducha, které poznává, jak současným lidstvem prochívá touha po odhalení nadsmyslově duchovní oblasti, jak současné lidstvo svou vědeckou výchovou, která se chce stát a do jisté míry se už stala zcela obecně populární, nemůže již déle setrvávat u tradičních představ víry, jak musí přijít představy poznání, které směřují též do nadsmyslového světa, a kterak z toho, že těchto představ není, vzchází neklid a neuspokojenost duše.

Anthroposofie chce sloužit přítomnosti, aby správným způsobem sloužila tomu, co lidé v této přítomnosti potřebují do nejbližší budoucnosti. Čím chce anthroposofie být lidským duším neviditelně, tím jako schrána, jako domov, chtělo být Goetheanum oku. Kdyby bylo Goetheanum pouze symbolickou stavbou, bolest nad jeho ztrátou nebyla by tak veliká, neboť věc by se mohla vždy znova vyvolat ve vzpomínce. Ale Goetheanum nebylo něčím pro pouhou vzpomínku. Goetheanum bylo něco, co se chce jako každé umělecké dílo bezprostředně podávat nazírání, smyslovému světu, co chtělo smyslovému světu zvěstovat o duchu. Tím, že Goetheanum shořelo, bylo tedy ztraceno všechno, čím Goetheanum chtělo být.

Přes to snad přece ukázalo, že anthroposofie nechce být ničím jednostranně teoretickým, nechce být pouze poznáním, nýbrž může a má být ve všech směrech obsahem života. Proto si musela postavit svůj domov ve svém vlastním stylu.

Goetheanum chtělo postavit před oko toho ducha, kterého anthroposofie staví před duši. A anthroposofie má stavět před lidskou duši, čeho si tato duše žádá vlastně z nejnuitnější potřeby nové doby pro nazírání, poznávání, umělecké chápání duchovního světa, čeho si duše žádají, protože stále víc a více cítí, že plnou lidskou důstojnost mohou pocítit jen tehdy, jestliže prožijí plné určení člověka.

Goetheanum - to mohlo shořet. Stalo se obětí osudové katastrofy. Bolest těch, kteří je milovali, nelze vylíčit pro její velikost. To, co muselo být stvořeno pro smyslový zrak ze stejných zdrojů, z nichž plyne anthroposofie a skrze ni chce sloužit lidstvu, to muselo být utvořeno z fyzické hmoty. A jako je lidské tělo samo právě dle mého dnešního líčení věrným smyslovým obrazem a smyslovým projevem působnosti věčného duchovna, potom však smrtí odpadá, takže se duchovno vyvíjí v jiných formách, tak mohlo též to - zakončím dnešní úvahu tak, že jaksi srovnám dornašské neštěstí s tím, co se i jinak stává v běhu světa - tu mohlo být zničeno fyzickými plameny, co se muselo razit ze hmoty, aby to stálo před okem. Oč však usiluje anthroposofie, je vybudováno z ducha; na to se mohou snést jen plameny ducha. Tak jako lidská duševně-duchovní podstata vítězí nad tělesností, když tato zaniká smrtí, tak se cítí anthroposofie živou, i když ztratila svůj dornašský domov, Goetheanum. A lze říci: Fyzické plameny, ty mohly strávit, co muselo být postaveno pro oko ze zevní fyzické hmoty, - co zde má být jakožto anthroposofie pro další vývoj lidstva, to je vybudováno z ducha, to plameny duchovního života nestráví, neusmrcují. Plameny duchovního života nejsou plameny stravující, jsou to plameny posilující, jsou to plameny, které život teprve dávají. ***A onen život, který se má zjevit skrze anthroposofii jakožto život poznání vyšších světů, tento život musí být zocelen plameny nejvyššího lidského, duševního a duchovního nadšení.*** Potom dosáhne anthroposofie dalších proměn.

Kdo žije takto v duchovnu, nepocítí uje sice menší bolest nad ztrátou pozemského, ví však také, že se povznáší nad toto vše vědomím: právě duchovým poznáním docházíme k přesvědčení, že duch přece jen vždy zvítězí nad hmotou a vždy se znova ve hmotu promění.